

Äänetön pakolainen tila- ja paikkanormien ylittäjänä

MALKKI, LIISA (2012). *Kulttuuri, paikka ja muutto-liike* (Laura Huttunen; toim.). 283 s. Osuuskunta Vastapaino, Tampere.

Stanfordin yliopistossa työskentelevän antropologi Liisa Malkin tieteellisistä artikkeleista koostuva teos on suositeltavaa luettavaa kaikille, jotka ovat kiinnostuneet pakolaisuudesta, maailmanlaajuisesta liikkuvuudesta ja kansallisvaltioiden rajat ylittävästä liikehdinnästä. Kuuden kirjoituksen kokoelma on helppolukuinen ja sujuvasti

suomennettu. Artikkelit on alun perin julkaistu vuosien 1991 ja 2007 välillä, mutta ajankohtaista tematiikkaa käsittelevä kokonaisuus ei kärsi pitkästä aikavälistä. Kirjan toimittajan, Laura Huttusen, johdatus Malkin teksteihin alustaa teosta valaisevasti ja hänen paikoitellen lisäämässä viittaukset tuoreempaan tutkimukseen korostavat kirjoitusten nykyistä merkittävyyttä.

Niin sanottuihin länsimaihin keskittyminen on pitkään vaivannut pakolais- ja muuttoliiketutkimusta, joten on kiinnostavaa, että Malkin artikkelit pohjaavat hänen väi-

töskirjaansa varten keräämäänsä kenttäyöaineistoon. Burundilaisten pakolaisten parissa Tansaniassa kerätystä aineistosta kumpuaa uudenlaisia näkökulmia artikkeleihin, jotka kytkeytyvät jouhevasti maailmanlaajuisiin kysymyksiin pakolaisuudesta ja muuttoliikkeestä. Kirjoituksissa tarkastellaan myös pakolaiskysymysten parissa työskentelevien tahojen välittämää pakolaiskuva. Malkki käsittelee esimerkiksi kansainvälisiä pakolaistyötä tekeviä järjestöjä, mediaa, valtiollisia toimijoita ja ihmistieteilijöitä.

Malkki ruotii syvällisesti paikallaan pysymisen ”normaalitua” suhteessa liikkeessä olemiseen ja rajojen ylittämiseen sekä kyseenalaistaa totuttuja näkemyksiä pakolaisuudesta ongelmana tai korjausta vaativana tilana. Hän kuvaa tätä paikalleen juurtumisen normaalitua suhteessa liikkeessä olemiseen ”asioiden kansallisenä järjestyksenä” (s. 26). Malkin mukaan myös historiaa on pitkälti kirjoitettu paikalleen juurtumisen näkökulmasta, ja varsinkin kansallismielisten rajoja ylittävää liikettä on totuttu pitämään ongelmallisena. Hän kääntääkin kysymyksenasettelun pääläelle. Ihmiset ovat aina liikkuneet ja ylittäneet rajoja; mitä, jos se on normaalia paikallaan pysymisen sijaan?

Maantieteellä ja antropologialla on yhtymäkohtia erityisesti pakolaistutkimuksen saralla. Malkki käsitteleekin kirjoituksissaan maantieteen keskeisiä tutkimuskohteita, tilaa ja paikkaa, antropologisesta perspektiivistä. Kysymys tilasta aktualisoituu Malkin teksteissä pakolaiskysymyksessä. Pakolaisuus on hänen mukaansa informatiivinen tutkimuskohde tutkittaessa tilaa ja paikkaa sekä niiden sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia, sillä paikan merkitys ikään kuin vähenee liikkeellä ollessa. Lähes ensimmäinen pakolaisiin kohdistettu toimenpide on määrätä pakolaisille tila, pakolaisleiri, jota Malkki kutsuu ”vallan teknologian” (s. 43) tilaksi. Pakolaisleireillä uhkaksi koettuja ihmisiä on helpompi hallita, kontrolloida ja hoivata sen sijaan, että heille annettaisiin vapaa liikkuvuus.

Malkki kritisoi myös perinteisiä tilaa havainnollistavia koulukartastoja siitä että niiden välittämän valtio- ja tiläkäsityksen takia rajojen ulkopuolelle jääviä ja kategorioihin sopimattomia ihmisiä pidetään väärässä paikassa olevina tai poliittisesti arkaluontoisina. Ihmisten kytkeminen paikkaan patologisoi ja demonisoi usein ne, joita ei voi kategorisoida mihinkään paikkaan kuuluviksi.

Malkin mukaan pakolaisista on tehty kansainvälisissä yhteyksissä äänetön, paikkaan kuulumaton massa, joita koskeviin kysymyksiin ”asiantuntijoilla” tuntuu aina olevan vastaus, olivatpa he pakolaisia avustavien järjestöjen työntekijöitä, journalisteja tai tutkijoita. Mediassa pakolaisten puolesta puhuu yleensä joku toinen, vaikka pakolaiset itse olisivat oman tilanteensa parhaita tulkkereita.

Myös journalistinen kuvamateriaali esittää usein pakolaiset uhrin asemassa olevina objekteina. Kuvareportaaseissa ei yleensä taustoiteta poliittista tai historiallisia tapahtumia syvällisesti tai oteta pakolaisten näkemyksiä huomioon. Pakolainen on ulkopuolisen kuvaajan äänetön kohde, jonka tarina kerrotaan ulkopuolisen silmin.

Antropologitkaan eivät ole Malkin mukaan onnistuneet tarkastelemaan satunnaisesti tai nopealla aikavälillä muodostuneita yhteisöjä ja ihmisryhmiä kiitettävästi. Vanhahtavat ja staattiset kulttuurin määritelmät, joiden mukaan kulttuuri leviää aina sukupolvelta toiselle, ovat saaneet aikaan sen, että pakolaisleirimäisiä olosuhteita on pidetty väliaikaisuutensa kautta vertailukelvottomina tai ainakin kelvottomina tuottamaan syvällistä tietoa ”oikeista” kulttuurisista käytännöistä. Malkin mukaan antropologeilla olisi tässä suhteessa opittavaa journalistien tavasta tarttua ”epäedustaviin”, hetkellisiin ja tilapäisiin ilmiöihin. Koska antropologia on monitieteellistä ja selvärajaisen tutkimuskohteen sijaan sitä luonnehtii pikemminkin tutkimuksen teon tapa, pakolaisuuden ja temporaalisten ilmiöiden tarkastelun tulisi sopia hyvin antropologien tutkimuskohteeksi.

Antamastaan kritiikistä huolimatta Malkki pitää etnografisia menetelmiä hyvänä välineenä tuottaa ihmistieteellistä tietoa. Hänen mukaansa etnografiaan kuuluu aina tietty improvisaatio. Hän vertaakin etnografista kenttäyötä jazz-musiikkiin, joka pohjautuu alansa syvälliseen tuntemukseen, vaikka prosessin aikana myös improvisaatio johdattaa toimijaa. Etnografinen tutkimus elää kentällä ja kysymykset tarkentuvat oppimisprosessin myötä. Malkki viroksuu positivistista tapaa pitää näennäisesti objektiivisena näyttävää numeroista tietoa ainoana oikeana tiedon tuottamisen tapana

ihmistieteissä. Hänen mukaansa etnografia saattaa tuottaa luotettavampaa tietoa kuin esimerkiksi kyselykaavakkeet, jotka ovat ennalta laadittuja ja tukahduttavat näin kentällä oppimisprosessista syntyvän improvisaation, vaikka molempia voidaankin yhdessä käyttää luotettavan tiedon tuottamisessa.

Teokseen koottujen artikkelien arvo on kiistaton. Malkin teksteissä kyseenalaistetut asiat rajojen ylittämisen epänormaalitua tai pakolaisten kokemisesta uhkana ovat erittäin tärkeitä näkökohtia, joiden pitäisi juurtua myös akateemisen maailman ulkopuolelle. Ne olisi tärkeä ottaa huomioon esimerkiksi poliittisessa keskustelussa.

Malkki kritisoi artikkeleissaan erityisesti paikallaan pysymisen normaalitua ja nostaa onnistuneella argumentoinnillaan pakolaistutkimuksen arvoa ihmistieteiden piirissä. Ainoana kritiikkinä teosta kohtaan esitän lievän toiston, jota esiintyy mahdollisesti artikkelivalintojen seurauksena. Lisäksi vanhimpien artikkelien ikä aiheuttanee sen, että usein ihmistieteellinen keskustelu

on saattanut ratkoa joitakin Malkin käsittelemiä ongelmia tai viedä niiden käsittelyä eteenpäin. Kaiken kaikkiaan teos tarjoaa kuitenkin tietoa erittäin ajankohtaisesta aihepiiristä ja korostaa kansainvälisesti arvostetun tutkijan merkittävyyttä ajattelijana, joka ansaitsisi vielä-

kin enemmän huomiota suomalaisen ihmistieteen kentässä.

REBECCA FRILUND
*Maantieteen ja geologian laitos,
Turun yliopisto*